

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська політехніка»,
доктору наук з державного управління,
професору Саханенку Сергію Єгоровичу

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, доктора наук з державного управління,
доцента кафедри публічного управління та регіоналістики
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

Мануїлової Катерини Вікторівни

на дисертацію **Холод Марії Володимирівни**

на тему «Формування та реалізація державної політики в сфері інклюзивної освіти»,

подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду

Національного університету «Одеська політехніка»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії

в галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування

за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування

Актуальність теми дисертації. Дисертаційне дослідження Холод Марії Володимирівни «Формування та реалізація державної політики у сфері інклюзивної освіти» відзначається високим рівнем актуальності, що зумовлюється як внутрішніми трансформаційними процесами в Україні, так і глобальними тенденціями розвитку освітніх систем.

Інклюзивна освіта у сучасному світі є невід'ємним елементом забезпечення прав людини, соціальної справедливості та сталого розвитку суспільства. Її розвиток ґрунтується на положеннях Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка передбачає створення державами-учасницями доступних освітніх систем для всіх категорій населення. В Україні цей підхід закріплений у низці стратегічних документів, зокрема у Законі України «Про освіту», Законі України «Про повну загальну середню освіту», Національній стратегії у сфері прав людини, а також у програмах, спрямованих на реалізацію Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року, серед яких Ціль 4 («Якісна освіта») прямо акцентує на забезпеченні інклюзивної та справедливої освіти для всіх.

Європейський вектор інтеграції України зумовлює необхідність гармонізації освітньої політики з положеннями Європейської стратегії з прав осіб з інвалідністю на 2021–2030 роки та зобов'язаннями, визначеними в рамках Болонського процесу. Таким

чином, питання розвитку інклюзивної освіти виходить за межі національної політики і набуває виразного геополітичного виміру.

Актуальність теми також визначається існуванням низки системних проблем. Серед них — невідповідність між задекларованими цілями державної політики та реальною практикою їх імплементації, що проявляється у недостатньому фінансуванні, кадровому дефіциті, слабкій міжвідомчій координації, нерівності умов доступу до освіти в різних регіонах, а також у низькому рівні архітектурної та цифрової доступності закладів освіти.

Додаткового загострення проблематика інклюзивної освіти набула в умовах повномасштабної війни Росії проти України. Руйнування освітньої інфраструктури, масове внутрішнє переміщення осіб з особливими освітніми потребами, суттєві освітні втрати та погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу створюють нові виклики та поглиблюють існуючі дисфункції системи. У післявоєнний період саме інклюзивна освіта може стати важливим інструментом соціальної інтеграції, відновлення людського капіталу та національної консолідації.

У цьому контексті дисертаційне дослідження спрямоване на обґрунтування шляхів удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти, що має не лише наукову новизну, а й значний прикладний потенціал. Його результати здатні сприяти вдосконаленню системи публічного управління в освіті, забезпеченню рівного доступу до якісних освітніх послуг, розбудові адаптивних управлінських моделей та інтеграції України до європейського освітнього простору.

Отже, обрана тема є актуальною як у науковому, так і в практичному вимірі, відповідає стратегічним пріоритетам держави та міжнародним зобов'язанням України, а також має вагоме суспільне значення у контексті відновлення та модернізації країни.

Дисертаційне дослідження Холод Марії Володимирівни «Формування та реалізація державної політики у сфері інклюзивної освіти» відзначається високим рівнем актуальності, що зумовлюється як внутрішніми трансформаційними процесами в Україні, так і глобальними тенденціями розвитку освітніх систем.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Структура і зміст дисертаційного дослідження Холод Марії Володимирівни свідчать про високий рівень наукової обґрунтованості сформульованих положень, висновків і рекомендацій. У вступі визначено мету й завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, описано методологічну базу, що інтегрує системний, ціннісний, інституційний, процесуальний, порівняльний та критичний

підходи. Такий комплексний підхід забезпечує достовірність отриманих результатів і логічність їх інтерпретації.

У дисертації обґрунтовано теоретико-прикладні засади державної політики інклюзивної освіти, здійснено категорійно-термінологічний аналіз та розкрито правові основи в міжнародному й національному вимірах. Наукові положення узгоджено з еволюцією законодавчої й інституційної бази, що забезпечило цілісність теоретичного підґрунтя. Досліджено моделі формування та реалізації політики, проведено їх типологізацію й порівняльний аналіз із урахуванням світового й вітчизняного досвіду. Це дозволило окреслити сильні сторони, ризики та перспективні напрями розвитку управлінських практик. Запропоновано концепцію інтегральної взаємодії та розроблено механізм реалізації державної політики, який поєднує національні реалії з міжнародним досвідом. Висновки логічно співвідносяться з поставленими завданнями, засвідчують наукову обґрунтованість і практичну значущість результатів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження Холод Марії Володимирівни полягає у комплексному обґрунтуванні теоретичних засад і розробці практичних рішень щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти України в умовах системних реформ, євроінтеграції та воєнних викликів.

Вперше:

- запропоновано комплексну типологію світових моделей реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти, яка враховує рівні інтеграції інклюзивних практик у суспільство, практики співпраці та підходи до управління та фінансування;

- розроблено концептуальну модель комплексного механізму реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти в Україні, яка інтегрує нормативно-правові, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні механізми. Особливістю моделі є впровадження таких інструментів як кодекс практик інклюзивної освіти, єдина цифрова картка здобувача освіти, типові протоколи міжвідомчої взаємодії, Національна програма сертифікації з інклюзивного лідерства та система моніторингу якісних показників.

Удосконалено:

- визначення державної політики у сфері інклюзивної освіти як об'єкта публічного управління, уточнено, що це комплексна діяльність, спрямована на системну трансформацію освітнього простору;

- категорійно-термінологічний апарат феномену інклюзії шляхом чіткого розмежування понять «сегрегація», «інтеграція» та «інклюзія», а також підкреслено значно ширше трактування ООП в українському контексті;

- методологічні засади дослідження державної політики у сфері інклюзивної освіти завдяки застосуванню комплексного підходу;

- концепцію «інтегральної взаємодії» як ключового чинника ефективності реалізації політики, що передбачає динамічну систему відносин між усіма стейкхолдерами.

Набули подальшого розвитку:

- обґрунтування трендів удосконалення реалізації політики в контексті євроінтеграційних прагнень та викликів війни;

- аналіз стратегічних орієнтирів публічного управління, акцентовано на переході від ПМПК до ІРЦ як відображення зміни парадигми від діагностики до системної підтримки;

- тлумачення взаємозв'язку між інклюзією, безбар'єрністю та рівністю як послідовними етапами суспільних трансформацій;

- періодизація розвитку інклюзивної освіти та суспільного сприйняття осіб з ООП в Україні.

Отримані результати мають методологічну завершеність, узгоджуються із сучасними потребами публічного управління та можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок і практичної імплементації в державну політику.

Практичне значення результатів дослідження. Практична значущість дисертаційного дослідження Холод Марії Володимирівни полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації в сукупності дають змогу підвищити ефективність реалізації державної політики в сфері інклюзивної освіти. Сформульовані підходи спрямовані на підвищення координації між усіма рівнями публічної влади та впровадження інноваційних управлінських технологій.

Отримані результати можуть стати підґрунтям для модернізації державної політики в сфері інклюзивної освіти, зокрема через формування механізмів «інтегральної взаємодії» та впровадження запропонованої концептуальної моделі комплексного механізму реалізації державної політики в сфері інклюзивної освіти. Запропоновані у дисертації методи вдосконалення управлінських процесів, адаптовані до умов воєнного стану та післявоєнного відновлення, дозволяють застосовувати їх у процесі розробки стратегічних програм і нормативно-правових актів.

Практичну цінність мають також рекомендації щодо використання міжнародного досвіду для удосконалення національної системи публічного управління. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності центральних і місцевих

органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, у процесі підготовки галузевих стратегій і програм, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Впровадження результатів дисертації підтверджено довідками від Асоціації дослідників державного управління, Березівського інклюзивно-ресурсного центру, Калинівської селищної ради, Управління освіти Березівської міської ради та Центру підвищення кваліфікації кадрів Національного Університету «Одеська політехніка».

Структура та зміст дисертації. Дисертація Холод Марії Володимирівни має чітку й логічну структуру, що відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з яких 217 сторінок основного тексту. Робота містить 7 рисунків, 20 таблиць та 2 додатки. Список використаних джерел налічує 262 найменування.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, окреслено методологічну основу та розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ зосереджено на узагальненні теоретико-прикладних засад дослідження, включаючи сутність державної політики як об'єкта управління, категорійно-термінологічний аналіз інклюзії та огляд законодавчо-правової бази. Розділ слугує методологічним підґрунтям для подальших досліджень.

Другий розділ присвячено аналізу сучасних моделей формування та реалізації державної політики в сфері інклюзивної освіти. Значну увагу приділено науковим підходам до аналізу, порівнянню зі світовими моделями та ретроспективі вітчизняного досвіду, що дає змогу визначити ключові проблеми й перспективи розвитку.

Третій розділ спрямовано на розробку практичних рішень і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення реалізації державної політики в сфері інклюзивної освіти. У ньому представлено аналіз стратегічних орієнтирів, концепцію «інтегральної взаємодії» та запропоновано комплексний механізм реалізації державної політики.

Зміст дисертації відзначається внутрішньою узгодженістю: кожен розділ логічно продовжує попередній, а висновки підсумовують результати відповідно до поставлених завдань. Структура роботи сприяє системному розкриттю наукової проблематики та забезпечує цілісність дослідження.

Значення роботи для науки, практики і суспільства. Дисертаційне дослідження Холод Марії Володимирівни має вагоме значення для розвитку науки, практики

державного управління та суспільства. У науковому вимірі робота розширює теоретичну базу спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», пропонуючи комплексну концепцію формування та реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти. Запровадження та вдосконалення таких категорій, як «інтегральна взаємодія», та розробка комплексного механізму реалізації політики створює передумови для подальших досліджень щодо модернізації освітньої політики України.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та освітніми інституціями. Рекомендації, розроблені авторкою, можуть бути впроваджені при формуванні державних і регіональних стратегій, модернізації нормативно-правових актів та налагодженні міжсекторальної співпраці.

Для суспільства дослідження має значення як інструмент формування більш інклюзивного, толерантного та справедливого середовища. Запропоновані ідеї сприяють підвищенню рівня соціальної довіри до органів влади, розвитку інклюзивної культури та посиленню сталого розвитку територій, що набуває особливого значення в умовах воєнних викликів і подальшої повоєнної відбудови країни.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Холод Марії Володимирівни ознак порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. Робота містить належні посилання на використані джерела, у тексті чітко простежується авторський стиль викладу та власні висновки, а результати дослідження підтверджуються публікаціями основних положень. Структура і зміст роботи свідчать про самостійний характер здобувачки у фахових та зарубіжних наукових виданнях, що засвідчує апробацію наукового пошуку, використання належного методологічного інструментарію та коректне відтворення поглядів інших науковців із дотриманням вимог до цитування. Ознак компіляції, неправомірного запозичення матеріалів чи фальсифікації даних не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загальна оцінка дисертаційного дослідження Холод Марії Володимирівни є позитивною, однак окремі аспекти потребують уточнення для посилення наукової аргументації та підвищення чіткості викладу.

У підрозділі 1.2 слушно акцентовано на універсальному дизайні як «проактивному підході», проте бракує конкретизації механізмів його реалізації. Було б доцільним визначити джерела фінансування необхідних змін, окреслити коло будівельних норм і

стандартів, що підлягають оновленню, а також запропонувати інструменти контролю за їх виконанням.

У підрозділі 2.2 подано огляд світових моделей інклюзивної освіти, проте аналіз здебільшого обмежується описовим рівнем. Варто було б глибше висвітлити культурні, економічні та адміністративні бар'єри, які можуть перешкоджати ефективній адаптації успішних зарубіжних практик, зокрема фінської чи італійської, до українського контексту, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення.

У підрозділі 2.3 обґрунтовано доцільність розширення категорії осіб з особливими освітніми потребами за рахунок осіб, травмованих війною. Це положення є надзвичайно важливим, однак воно потребує подальшого розвитку. Зокрема, було б доречно деталізувати, яким чином запропонований комплексний механізм реалізації державної політики може бути адаптований до специфічних потреб цієї нової категорії здобувачів освіти.

У підрозділі 3.3 презентовано комплексну модель механізму реалізації державної політики у сфері інклюзивної освіти. Враховуючи визначені у роботі системні виклики — нестабільне фінансування, кадрові дефіцити, міжвідомчу неузгодженість, — доцільним є більш детальне обґрунтування поетапності та пріоритетності впровадження окремих елементів моделі. Зокрема, потребує визначення, які інструменти, наприклад єдина цифрова картка здобувача освіти чи кодекс практик, мають запускатися першочергово в умовах обмежених ресурсів і повоєнного відновлення.

Окреслені зауваження не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження, а навпаки підкреслюють його потенціал для подальшого розвитку у сфері публічного управління інклюзивною освітою.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам
Дисертаційне дослідження Холод Марії Володимирівни «Формування та реалізація державної політики в сфері інклюзивної освіти» за своїм змістом, структурою та науковим рівнем відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Робота вирізняється актуальністю тематики, комплексним підходом до аналізу теоретичних і практичних аспектів, належним методологічним забезпеченням і науковою новизною.

Отримані результати мають як теоретичне, так і прикладне значення, спрямовані на вдосконалення державної політики в сфері інклюзивної освіти, зокрема в умовах воєнних викликів і післявоєнного відновлення. Основні положення дослідження пройшли апробацію у фахових та зарубіжних наукових виданнях, а також на міжнародних і

всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджує їх наукову та практичну цінність.

На підставі проведеного аналізу потрібно вважати, що дисертаційна робота Холод Марії Володимирівни «Формування та реалізація державної політики в сфері інклюзивної освіти» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами). Дослідження вирізняється актуальністю теми, науковою новизною, обґрунтованістю отриманих результатів і практичних рекомендацій, а також належним рівнем апробації основних положень.

Авторка, Холод Марія Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент

доктор наук з державного управління,

доцент кафедри публічного управління та регіоналістики

Навчально-наукового інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»

Катерина МАНУІЛОВА